

КОРИФЕЙ ПОЛЬСЬКОЇ ШОПЕНІСТИКИ – АЛЕКСАНДР МІХАЛОВСЬКИЙ

Александр Міхаловський – один з найвидатніших шопеністів світу, ніби своєрідним мостом поєднав два суміжні століття – XIX й XX.

Народжений у травні 1851 року (до речі в Україні, у Кам'янець-Подільську), він ще застав у живих Ференца Ліста, мав нагоду музикувати з Кларою Вік – дружиною великого Шумана, розігруючи з нею чотириручні фортепіанні дуети, спілкуватися з Антоном Рубінштейном, та з Каролем Мікулі – учнем Шопена, який з 1858 року працював у Львові й був живим носієм шопенівських виконавських традицій. А в нашому, XX столітті, Міхаловський став ініціатором та мало не духовним батьком славнозвісних Міжнародних Шопенівських конкурсів. У 1925 році він очолив комітет, який займався організаційними питаннями та упорядкуванням програмних конкурсних вимог, бував на всіх засіданнях та підготовчих заходах. Але в подальші роки, ні в стартовому конкурсному змаганні, яке відбулося в Варшаві у 1927 році, ні в наступних двох (1932 та 1937 рр.) так і не дав згоди увійти до складу конкурсного журі. Чому? Скоріше за все, не міг змусити себе бути арбітром чужих трактувань творів улюбленого композитора. У нього був «свій Шопен», свій стиль, свій глибокопоетичний підхід до музики геніального Творця безсмертних Полонезів. Невипадково, готуючись взяти участь у II Міжнародному Шопенівському конкурсі 1932-го року, відомий київський піаніст А. Луфер звернувся по допомогу до професо-

© Ільницька М. В.

Фридерик Шопен : збірка статей. Львів : Сполом, 2000.

Ільницька М. В. На хвилях музики в минулу далечінь круїз : статті.
Київ : КИТ, 2006. С. 34–40.

ра Київської консерваторії Віктора Степановича Косенка, адже Луферу було відомо, що за юнацьких років, ще перед першою світовою війною, Вітя Косенко мав щастя навчатися у Варшавській консерваторії у славетного шопеніста А. Міхаловського. У спогадах дружини В. С. Косенка Ангеліни Володимирівни про це розповідається досить лаконічно: «Не можу сказати, скільки часу займався Віктор Степанович з Луфером, – пише вона, – та знаю, що досить довго. Луфер виявився працьовитим учнем і поїхав на конкурс, де зайняв четверте місце. Він привіз Віктору Степановичу подарунок – симфонії Брамса, а також привіт від професора Міхаловського, у якого Віктор Степанович колись вчився у Варшаві», (тут розбіжність з «Музичним енциклопедичним словником», який свідчить, що А. Луфер зайняв на Другому шопенівському конкурсі III місце).

Природна музична обдарованість Александра Міхаловського була унікальною. Це було злиття педагогічного та артистичного талантів. Насичене численними концертними виступами життя польського піаніста йшло поруч з його інтенсивною педагогічною роботою. Свого часу в Міхаловського навчалися Генріх Пахульський, Й. Лефельд, В. Храповицький, Йозеф Смідович, Збігнєв Джебєцькій, Ванда Ландовська. Слід зазначити, що саме А. Міхаловський перший розпізнав у ній майбутнього блискучого інтерпретатора старовинної музики й скерував її творчі зусилля на оволодіння клавесином.

Не буде мабуть перебільшенням припущення, що через свого учня з України, Віктора Косенка, Александр Міхаловський, у якійсь мірі міг вплинути на формування певних творчих засад та виконавських традицій у підході до трактування Шопенівської музики нашими вітчизняними піаністами. Адже Віктор Степанович Косенко був буквально закоханий у музику Великого Фредеріка. Близькі Косенко неодноразово підкреслювали, що найбільшу насолоду він відчував граючи саме твори Шопена. А дружина піаніста у своїх спогадах нагадала не раз чути від нього слова: «Душа відпочиває в звуках музики Шопена».

Хоч в 30-ті роки в Київській консерваторії Косенко викладав в основному теоретичні предмети, та він завжди йшов на зустріч піаністам, які зверталися до нього за професійною порадою або проханням попрацювати з ними над тим чи іншим фортепіанним твором. Відомо, що крім Луфера він свого часу допоміг Михайлові Оберману, випускникові професора К. Михайлова, підготуватися до Всеукраїнського конкурсу у Харкові, з якого той вийшов переможцем (першу премію вони поділили з Абрамом Луфером).

Музичними враженнями, набутими в юнацькі роки у Варшаві, В. Косенко щедро ділився зі своїми численними учнями. Його консерваторські лекції з аналізу музичних форм були завжди насичені музикою. Згадуючи вступну лекцію, якою він розпочав курс аналізу у 1935 році, його колишня студентка, професор Ф. Аєрова, так записала: «Пам'ятаю, він заграв "Сарабанду", другу сонату Бетховена, проаналізував їх, і знову почав грати – Третю баладу Шопена та багато інших творів». За її свідченням на уроках аналізу Косенко найчастіше грав твори Бетховена, Шопена, Гріга та Шумана.

«Чудовим піаністом» назвала Віктора Степановича Косенка Юлія Львівна Будницька, викладач Київської музичної десятирічки, колишня учениця проф. Луфера, у своєму нарисі, який увійшов до першої книги спогадів про композитора, випущену видавництвом «Музична Україна» у 1967 році. «Мені пощастило слухати багато творів у його виконанні, – писала вона. – Це було настільки гармонійно, що лишало незабутнє враження на все життя. У його творчості немає нічого поверхового, надуманого. Так і в його грі зовсім не було зовнішніх ефектів; його виконання свідчило про непопрушну цілість. Труднощі відступали назад, здавалося все просто й легко». Вже пізніше, у 1960 році, донька Юлії Будницької – Ірина Зарицька, здобула суттєву перемогу, зайнявши друге місце, на Міжнародному шопенівському конкурсі у Варшаві, біля витоків якого стояв у далекі 30-ті роки саме Александр Міхаловський.

Перші музичні враження майбутнього польського віртуоза були пов'язані з домашнім музикуванням його матері Рози Рогальської. Вона ж дала йому і перші навички гри на фортепіано, коли вони ще жили в Кам'янець-Подільському. Подальший етап музичної професійної освіти Александра Міхаловського був пов'язаний з Лейпцигом. Там він навчався у Ігнація Мошелеса, а також у Тадеуша Костіуса, з яким за досить стислий період пройшов всі сонати Бетховена. У 1869 році А. Міхаловський закінчує Лейпцизьку консерваторію. Сенсаційним був його виступ з цієї нагоди з оркестровим супроводом у знаменитому Гевандхаузі. Вісімнадцятирічний піаніст буквально полонив всіх, хто його слухав в той вечір зрілим, поетичним виконанням *e-moll*-ного шопенівського концерту ор. 11. Того ж року молодий піаніст спеціально приїхав до Веймару, щоб побачитися з Ференцем Лістом. Почувши в його виконанні цей шопенівський твір, Великий Маєстро вигукнув з запалом: «Так грати Шопена може тільки поляк!». Над *e-moll*-ним концертом Шопена Александр Міхаловський не припиняв працювати, здається, все життя, знаходячи все нові й нові аспекти творчої інтерпретації цього твору. Загравши *e-moll*-ний концерт на своєму шістдесятирічному ювілеї, ювіляр з задоволенням ствердив: «Здається, на цей раз мені нарешті вдалося дечого досягнути!»

На останньому у своєму житті публічному виступі Александр Міхаловський теж виконав цей шопенівський твір. Це був ювілей з нагоди його 80-річчя. «Зворушливим був останній вихід на концертну естраду ушанованого піаніста, – поділився своїми спогадами один з його учнів, – коли напівсліпого ювіляра вивели під руки на сцену, де він мав виконати з оркестром свій улюблений Концерт *e-moll* Ф. Шопена. Була то його лебедина пісня»...

Після закінчення Лейпцизької консерваторії Александр Міхаловський ще деякий час навчався в Берліні у Таузіга, вдосконалював свою піаністичну майстерність у Відні, успішно концертував. Побував навіть кілька разів у Росії. Крім сольних концертів виступав в ансамблі з відомими му-

зикантами: скрипалем Борщевічем, віолончелістом Вержбіловичем. Може так би й залишився на все життя в Німеччині або Австрії, та молодий піаніст дедалі все більше почав усвідомлювати, яке місце в його житті посідає музика Шопена. І це вирішило вибір місця його подальшого перебування. На запрошення Аполінарія Контського – директора Варшавського Музичного Товариства, Александр Міхаловський у 1874 році погоджується переїхати до Варшави. З цього року розпочинається його успішна, більш ніж піввікова педагогічна кар'єра, 44 роки з якої пройшли в стінах Варшавської консерваторії. Розпочавши викладання на фортепіанному факультеті, молодий піаніст вже незабаром стає єдиним професором вищого курсу піаністичної майстерності цього престижного національного навчального закладу. Завершальний етап його педагогічної діяльності був пов'язаний ще з одним столичним музичним осередком – Вищою музичною школою ім. Ф. Шопена.

Александр Міхаловський був надзвичайно вимогливим не тільки по відношенню до студентів, а в першу чергу до себе. Не випадково його називали «пострахом дилетантів». Досконале знання фортепіанної літератури, феноменальна музична пам'ять, «казковий музичний слух» всіляко сприяли всім напрямкам його творчої діяльності. Оселившись у Варшаві, А. Міхаловський швидко втратив всяку охоту до концертних подорожей за кордон. Натомість, багато концертував у столиці. Столична публіка його буквально боготворила, він був для неї неперевершеним піаністичним авторитетом. Під час концертів його подовгу не відпускали зі сцени. Іноді кількість творів зіграних «на біс» значною мірою перевищувала кількість запланованих програмою. Як правило, концерти затягувалися до пізньої ночі. Один з критиків того часу написав: «Рука Міхаловського – це сталева долоня в оксамитовій рукавичці». Дійсно, його гра була надзвичайно динамічною, темпераментною, насиченою якоюсь особливою енергетикою і в той же час захоплювала слухачів чаруючим благородним туше, незрівнянною ні з ким елегантністю

пасажів та якоюсь прозорою «перлистістю» виконуваних ним трелей. Від учнів він вимагав бездоганної технічної довершеності, але ніколи не був педантом. Інтуїція Великого Артиста у нього завжди узгоджувалася з вимогливістю Великого Педагога. Для своїх студентів Міхаловський підготував спеціальні педагогічні видання Етюдів Крамера та Клементі, чотири томи вибраних сонат різних авторів. Мріяв видати під своєю редакцією всі твори Шопена, додавши до них спеціальні підготовчі вправи та розгорнутий коментар, але на жаль, встиг опублікувати лише Баллади, Експромти, Вальси та Етюди. Крім того відомі його дві транскрипції творів Шопена – *Des-dur*-ного Вальсу *op.* 64 та Експромту *As-dur op.* 29.

Міхаловський волів грати на інструментах з легкою клавіатурою, не раз підкреслював, що «завжди має розігріті пальці». Вже у досить похилому віці, щойно прокинувшись вранці від сну, прямував одразу до інструменту, щоб переконатися, що пальці не втратили ще своєї еластичності, що знамениті пасажі з хорального епізоду *cis-moll*-ного Скерцо Шопена він здатний виконати так же справно й легко, як і в молоді літа. На жаль, останні роки життя піаніста були затьмарені тяжкою хворобою серця, майже повною сліпотою, а головне, відчуттям своєї «непотрібності», коли не стало сил займатися улюбленою справою, якій було присвячене все життя.

Символічно, що палкий шанувальник шопенівського генія помер в той же день, що його Великий Кумир – 17 жовтня. Дата смерті Шопена – 17 жовтня 1849 року. Дата смерті А. Міхаловського – 17 жовтня 1938 року. Земний шлях корифея польської шопеністики завершився, коли йому було вже майже 88 років. І ще один історичний збіг: незадовго до кінчини Александра Міхаловського, 3 жовтня 1938 року, внаслідок тяжкої хвороби, назавжди зупинилося серце його колишнього учня, видатного українського композитора й піаніста, талановитого інтерпретатора шопенівської музики – Віктора Степановича Косенка. Трагічно, що останній акорд Мицця відлунав, коли йому було всього 42 роки!

Р. S. Так сталося, що у нас в Україні до останнього часу навіть не мали уяви про масштаби особистості відомого в цілому світі піаніста Александра Міхаловського – уславленого педагога, який так благотворно вплинув на розвиток піаністичної майстерності та формування певних творчих засад юного Віктора Косенка. Характерним є, що й в Київському меморіальному музеї В. С. Косенка, з його багатою іконографією, донедавна не було жодного зображення всесвітньвідомого польського митця. Усунути цю «білу пляму» музейної експозиції допомогла моя колишня студентка зі Львова, – Аліна Ясельська, яка зараз працює у Варшавській музичній школі ім. Ю. Ельснера.

Відгукнувшись на прохання хранительки музею Раїси Едуардівни Канеп (молодшої доньки дружини композитора), вона відшукала й надіслала до музею два портрети А. Міхаловського. За збігом обставин, пакет з Варшави надійшов саме напередодні 35-річного ювілею з дня заснування косенківського меморіального осередку.

Те зацікавлення, яке виявили на святковому вечорі з цієї нагоди представники нашої музичної громадськості до постаті видатного польського піаніста навело на думку, що прийшов час і у нас на Україні віддати шану уславленому корифею польської піаністики. І мабуть в цьому теж є якась символіка, що ім'я Александра Міхаловського ми відкриваємо для себе саме в Рік Шопена, коли все людство відзначає 150-річчя з дня його смерті.